

Til: Arbeidsgruppen for et fremtidig Verdiskapingsprogram for mat

Fra: NHO Mat og Bio

Kopi:

Dato: 17. februar 2010

Sak: Status og utfordringer i norsk matindustri.

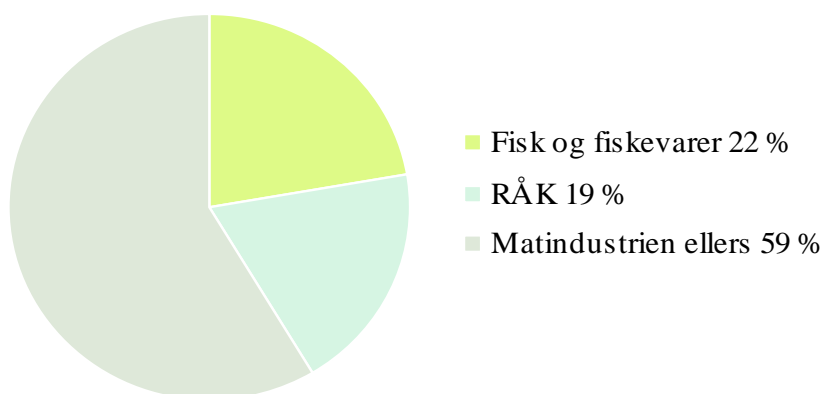
Innledning

Nedenfor er en kort omtale av status i norske matindustri i dag, samt utfordringene fremover. Omtalen er ment som et bakteppe til NHO Mat og Bios innspill om utforming av fremtidig Verdiskapingsprogram mat.

Norsk matindustri

Norsk næringsmiddelindustri er Norges nest største landbaserte industri. Næringsmiddelindustrien sysselsatte 48.500 personer i 2008, eller om lag 18 % av alle sysselsatte i industrien. Fra 2007 til 2008 økte matindustri sin samlede produksjonsverdi med 5,2 %, til 160 mrd. kroner. Norsk matindustri skiller seg på noen områder fra øvrig industri fordi hele verdikjeden fra råvareproduksjon, via foredling til omsetning, foregår i Norge. Hele verdikjeden er derfor utsatt for et høyt norsk kostnads-, lønns- og avgiftsnivå. Et beskyttende tollvern har gjort det mulig for denne verdikjeden slik den er i dag, å produsere varer for det norske markedet.

Figur 1: Fordeling av produksjonsverdi

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Norsk landbruksbasert matindustri foredler i dag i all hovedsak norske råvarer. Vi tror at det også vil være situasjonen i fremtiden, og vi ser ikke for oss omfattende import av råvarer til foredling i Norge. Tilsvarende er det vanskelig å se for seg at norsk landbruksproduksjon

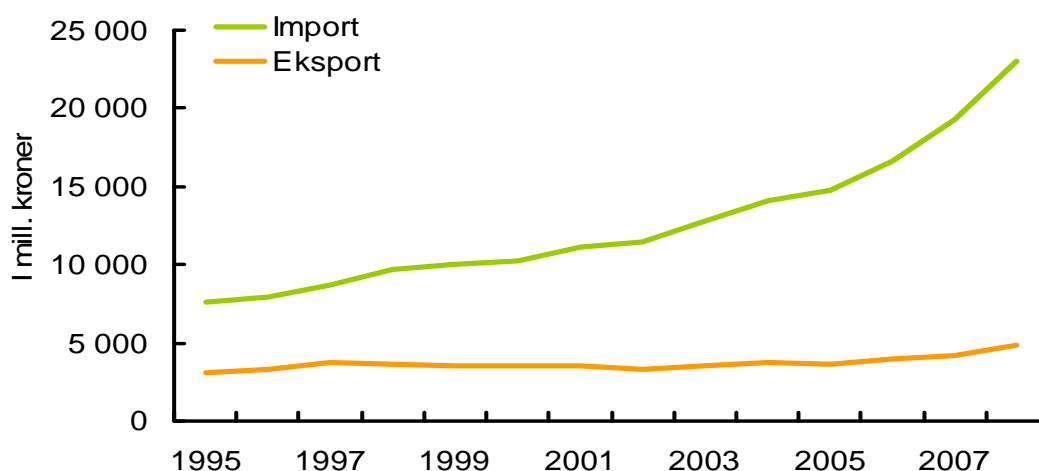
foredles i utlandet. Med andre ord vil det også fremover eksistere et gjensidig avhengighetsforhold mellom norsk matindustri og primærproduksjonen.

Hva er så statusen for norsk matindustri anno 2009? Nedenfor har vi sett nærmere på utviklingen i handel, lønnsomhet og investeringsnivå samt underliggende kostnadskomponenter som råvarer og lønn. Vi mener disse parametrene gir et godt grunnlag for å vurdere status i dag, også opp mot fremtidens utfordringer.

Økende import og fallende hjemmemarkedsandeler

Figuren nedenfor viser utviklingen i handel med mat og drikkevarer (ekskl. fisk). Fra 1995 til 2008 var økningen på 204 %, mens eksporten økte med bare 59 % i samme periode. I 2008 var importen på 23,0 mrd. kroner. Dette var en økning på 19 % fra året før.

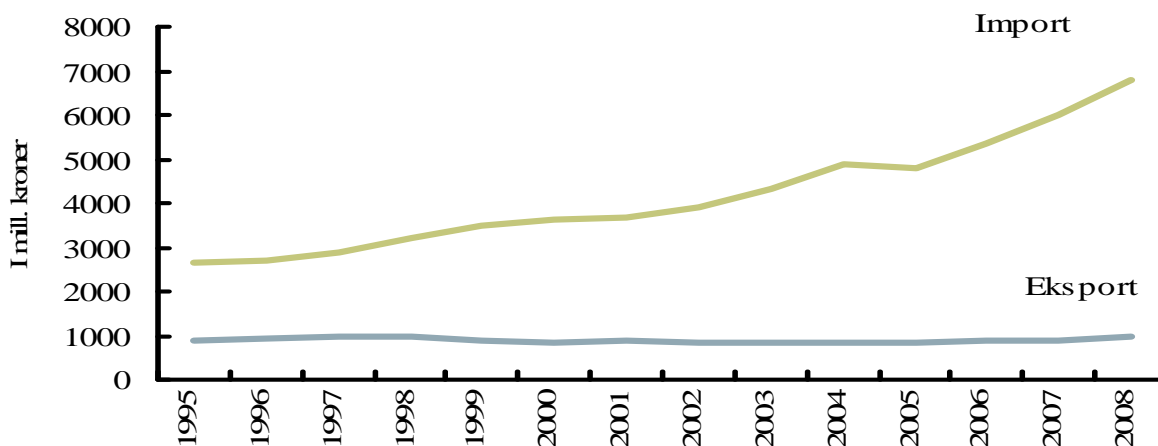
Figur 2: Handel med mat- og drikkevarer (ekskl. fisk)

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Av dette utgjør importen av såkalte RÅK varer, en betydelig del. RÅK varer er for eksempel sjokolade, pizza og iskrem hvor det er lagt til rette for konkurranse i industriledet. Av figuren nedenfor ser man at også handelen med RÅK varer viser den samme trenden som sektoren samlet. Fra 1995 til 2008 var økningen på 157 %, og utgjorde i 2008 6,8 mrd. kroner.

Figur 3: Handel med RÅK varer

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Hvis man gjør en ytterligere avgrensning og bare ser på importen av jordbruksbasert (ekskl. drikkevarer, tobakk, dyrefôr, fisk og fiskevarer, sjokolade og sukkervarer samt olje og fett), er trenden også den samme. Siden 1995 har det vært en økning på 187 % frem til 2008. Innenfor denne gruppen har også økningen vært stor de siste årene, og importen utgjorde 10,2 mrd kroner i 2008.

Denne økende importen skjer både i form av kvoteimport, som følge av internasjonale forpliktelser i henhold til WTO, EU eller EFTA, import som følge av at tollsatsene administreres ned (underskudd foreksempel storfekjøtt i Norge) og import til ordinær/full tollsats.

I tillegg til økende import og relativt stabile eksportverdier, viser også tallene for markedsandeler at vi taper terreng. Hjemmemarkedsandelen for matindustrien, ekskl. fiskevarebransjen, falt i perioden fra 1995 til 2008 fra 90,5 % til 83,9 %. Det som gir ekstra grunn til bekymring er at en god halvpart av dette tapet har skjedd fra og med 2006. Nedenfor er tallene for enkelte bransjer satt inn som illustrasjon. Det er store forskjeller, men selv på ”beskyttede” næringer som kjøtt og meieri faller hjemmemarkedsandelen noe. For meierisektoren skyldes noe av denne endringen import til ordinær full/tollsats.

Tabell 1: Utviklingen i hjemmemarkedsandeler for matindustrien totalt og noen bransjer

Bransje	1995	2007
Matindustrien totalt	89,0 %	84,2 %
Kjøttbransjen	98,2 %	97,1 %
Meieribransjen	98,5 %	97,0 %
Kornvarebransjen	85,0 %	69,3 %
Bakervarebransjen	89,5 %	82,6 %
Sjokolade/sukkervarebransjen	56,9 %	59,1 %
Næringsmidler ellers	81,0 %	68,0 %

Alt i alt viser utviklingen at det norske matfatet i økende grad blir internasjonalt. Forbrukere, kjeder og detaljister forholder seg i økende grad til råvarer og ferdigvarer fra andre land og markeder.

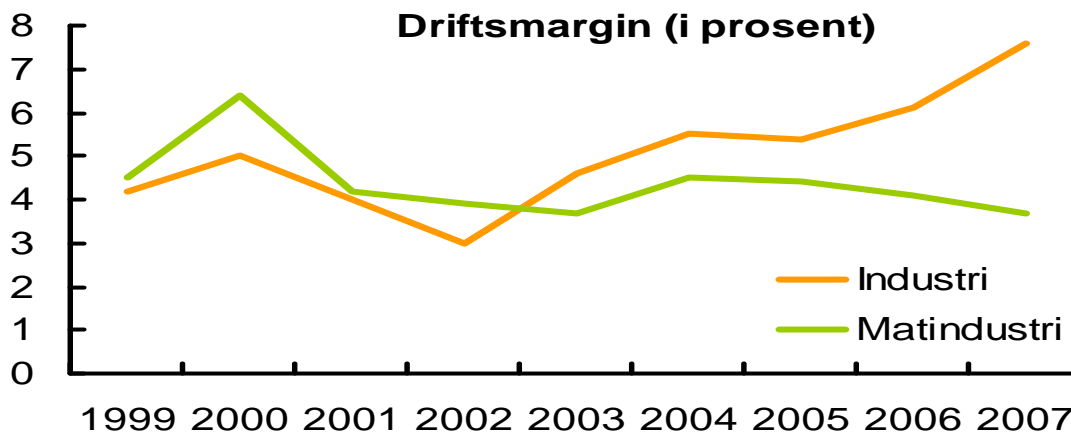
Økende import og grensehandel (og dermed fallende hjemmemarkedsandeler) sier noe om at matindustrien er utsatt allerede i dag for et sterkt konkurransepress. Den relativt kraftige økningen i import de siste årene indikert over, kan også tyde på et mulig taktskifte. Hvis så er tilfelle, haster det enda mer med tiltak.

I tillegg til den økende internasjonale konkurransen opplever norsk matindustri også et betydelig press fra handelen i Norge. Satsingen på handelens egne merkevarer (EMV) og strukturen i handelen gjør at disse aktørene har sterke kort på hånden når kjedeforhandlingene gjennomføres. Tall fra Nielsen viser at omfanget av EMV nå utgjør ca 15 mrd kroner, eller 10,8 % av dagligvareomsetningen. Dette er relativt lite i europeisk sammenheng, men omfanget øker raskt. I løpet av en periode på 52 uker i 2008 og 2009 var økningen på 18,9 %. Denne utviklingen fører til prispress og lavere marginer for matindustrien. Økningen i EMV antas å henge sammen med både finanskrisens påvirkning på forbrukernes prisbevissthet og kjedenes strategiske satsinger.

Lønnsomhet

Når det gjelder driftsmargin i matindustrien, har den etter 2002 vært lavere enn industrien ellers, og synkende siden 2004. Denne trenden fortsatte fra 2006 til 2007, da driftsmarginen gikk ned fra 4,1 % til 3,7 (tallene er eksklusiv samvirkeforetak). Til sammenligning kan det nevnes at øvrig industri oppnådde driftsmarginer på 7,6 % i 2007.

Figur 4: Utvikling i driftsmargin

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Tabell 2: Driftsresultat i kjøttindustrien*

Tallene for kjøttindustrien viser at driftsresultatet i kjøttindustrien ligger betydelig under gjennomsnittet for matindustrien totalt sett.

År	Driftsinntekter	Driftsresultat i kr.	Driftsresultat i %
2006	22 130 383 000	274 511 529	1,2 %
2007	24 090 222 000	455 909 000	1,9 %
2008	25 730 212 000	338 940 000	1,3 %

Kilde: Proff Forvalt- utvidet firma og regnskapsinformasjon. Innsamlet og NHO Mat og Bio.

*Utvalget består av: Nortura, SpisGrilstad, Fatland, Furuseth, Nordfjord Kjøtt, Finsbråthen, Prima Jæren, Cardinal Foods, Matbørsen, Leiv Vidar, Aron Mat, Alf Strøm Larsen, Helle Slakteri og Jens Eide.

Dagens investeringsnivå

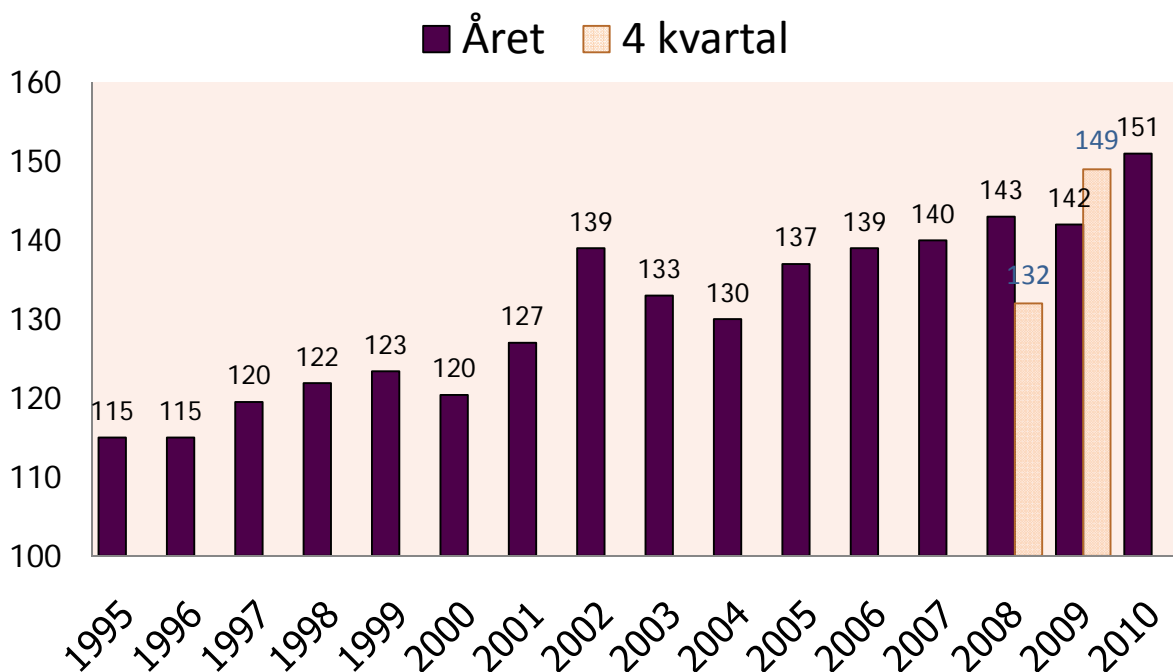
Dagens investeringsnivå er også en interessant temperaturmåler på tilstanden i bransjen, jf. punktet om lønnsomhet over. Brutto investeringsnivå i matindustrien var på 2,8 % av produksjonsverdien i 2007, et nivå som er lavere enn øvrig industri. Bak dette skjuler det seg store forskjeller mellom ulike bransjer. For kjøttbransjen utgjorde investeringene bare 1,8 % av produksjonsverdien, kraftfôrbransjen hadde investeringer på 7 % mens meieribransjens bruttoinvesteringsnivå var på 3,1 % av produksjonsverdien.

Fremtidige investeringer er også nødvendig i matindustrien, for å overleve både i forhold til den nasjonale og internasjonale konkurransen. Lav lønnsomhet gir mindre grunnlag for å foreta investeringer, og derfor et dårlig utgangspunkt for å tilpasse seg mer ytterligere konkurranse. I dette bildet er det også viktig å huske på at både handelen i Norge og store internasjonale konsern har betydelige finansielle muskler til både å foreta investeringer og holde ut i en konkurransesituasjon.

Råvare- og lønnskostnader

Ved å se på de viktigste kostnadsfaktorene og utviklingen i disse får man også et bilde av matindustriens utfordringer i dag og fremover. I tillegg betyr også struktur og stordriftsfordeler, skatte/avgiftsnivået og valutakurs inn på lønnsomhet og konkurransevne.

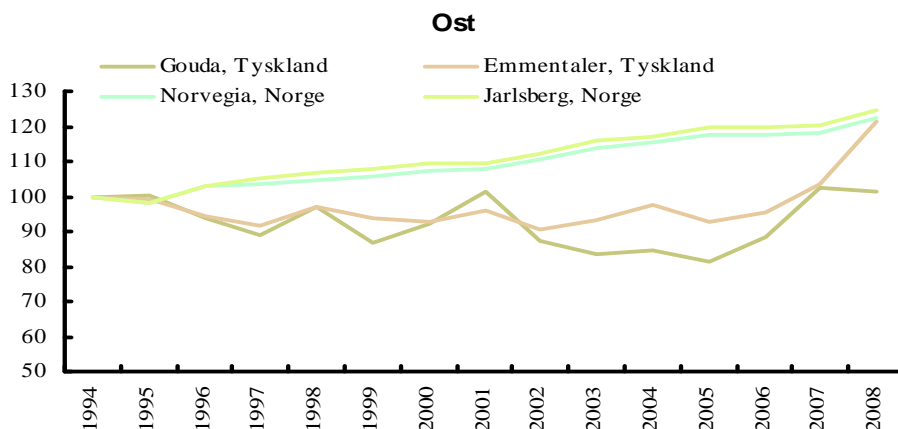
Figur 5: Utviklingen i lønnskostnader

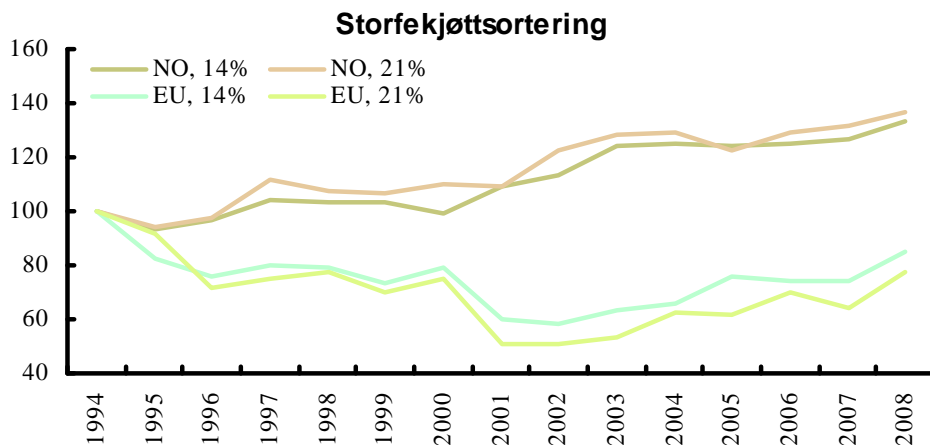
Kilde: NHO og Nasjonalbudsjettet.

Trenden, der norske lønninger øker mer enn hos konkurrentene, fortsatte fra 2007 til 2008 da differansen økte med 3 %. Den negative utviklingen dokumenteres også ved at lønnskostnadenes andel av total bearbeidingsverdi økte fra 44 % til 49 % fra 2006 til 2007. Nedenfor er utviklingen i lønnskostnader for industriarbeidere i Norge i forhold til handelsveide grupper av land(disse er lik 100)

Tollvernet gir i utgangspunktet mulighet for at pris på norske råvarer og ferdigvarer kan være høyere enn hos våre konkurrenter. Det vil si helt inntil summen av VM pris og tollvern tilsvarer norske priser. For enkelte varer har man kommet dit allerede. Dette ligger visse begrensninger på prisutviklingen fremover, særlig hvis man skal ta høyde for en WTO avtale. Figurene nedenfor viser prisutviklingen siden midten av 90 tallet for to utvalgte varer.

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Kilde: NILF, Mat og Industri 2009.

Utfordringene fremover

Som skissert ovenfor har matindustrien i dag en rekke utfordringer i forhold til kostnadsutvikling og konkurransevne. Bedriftene gjør selv en rekke grep for blant annet å rasjonalisere produksjonen og dermed redusere kostnadene. Dette er spesielt tydelig i kjøttindustrien der det i dag gjennomføres og planlegges store endringer i struktur og antall ansatte. For Nortura sin del snakker vi om en reduksjon i antall sysselsatte mellom 1000 og 2000 innen 2012. Det jobbes også målrettet og aktivt mot markedet og forbrukerne, men videreutvikling av egne merkevarer og økt videreføring er meget kapitalkrevende. Til tross for denne innsatsen har man i lengre tid sett en trend der hjemmemarkedsandelen reduseres og lønnsomheten er lav.

Spørsmålet blir da hva som skjer fremover. Et høyt norsk kostnadsnivå vil mest sannsynlig vedvare. Samtidig er det relativt stor politisk enighet om viktigheten av at landbruks- og matproduksjon foregår i store deler av landet. Dette legger noen føringer på utviklingen i struktur både i primærproduksjonen, men også i industriledet. Disse to faktorene bidrar begge til relativt høye kostnader i verdikjeden for matproduksjon i Norge. De handelspolitiske rammebetingelsene er i stadig endring, og fører gjennomgående til større kvoter inn til Norge og mer handel. Tenker da på forholdet til EU, vårt tollregime ovenfor MUL land og frihandelsforhandlinger i regi av EFTA.

WTO forhandlingene har pågått i mange år uten at man har kommet til enighet. Skulle en avtale komme på plass i tråd med hva som lå på bordet desember 2008, betyr det mer enn halvering av den mest handelsvridende internstøtten og betydelige tollreduksjoner og økte kvoter. Matindustrien er det første leddet i verdikjeden som merker den økende konkurransen. De blir konfrontert med alternativer som import og/eller kjedenes egne merkevarer. Vi tror norske matvarekjeder i liten grad vil velge norske produkter for dets egen skyld. For at matindustri lokalisert i Norge, skal overleve i konkurransen må de tilpasse seg den økende importkonkurransen.

Oppsummert

Norsk landbruk og matproduksjon står i dag ovenfor store utfordringer. Noen av de største utfordringene er økende konkurranse, både nasjonalt og internasjonalt, lav lønnsomhet og lavt investeringsnivå. Dette påvirker allerede i dag hele verdikjeden, både politikktutforming og markedsaktørene. En WTO avtale eller andre større endringer i det handelspolitiske regimet,

vil bety enda større utfordringer for norsk matproduksjon. Tollreduksjoner vil føre til større importkonkurranse. Det kan resultere i større import og mindre markedsandeler for norske varer, og/eller at norske verdikjeder tilpasser seg importkonkurranse ved i større grad å følge prisendringer og nivåer utenfor Norge. Reduksjon i internstøtten, og da spesielt den mest handelsforstyrrende gule støtten, vil bety omlegging av markedsordninger og målprissystemer. I sum går dette i retning av mindre lovpålagt styring og mer marked og økende konkurranse.

Matindustrien er den som først merker den økende konkurransen fra både handelen i Norge og fra import. Hele eller store deler av dette økte konkurransetrykket vil bli skjøvet bakover i verdikjeden. Dermed er det også klart i råvareprodusentens interesse å ha en mest mulig konkurransedyktig matvareindustri. Det sikrer avsetning og en best mulig pris i markedet. Fokus på konkurransekraften i matindustrien blir derfor stadig viktigere for de som er opptatt av inntektsutviklingen til råvareprodusent.

En slik utvikling aktualiserer behovet for konkurransedyktige rammevilkår for utvikling av konkurransekraft i bedriftene. Dette inkluderer også omfanget og innretning på ulike markedsordninger, samt ulike støtte- og tilskuddsordninger. Utfordringen er å oppnå økt nasjonal verdiskaping på en arena som blir både mer internasjonal og krevende i takt med forbrukeres endrete behov.

Omstilling

For å lykkes med denne omstilling i marked og politikk mener vi det er viktig at myndigheter og faglag i sin utforming av landbrukspolitikken og øvrige rammevilkår for matindustrien generelt må legge til grunn følgende prinsipper:

- Starte tidlig og tenke langsiktig
- Politikk for hele verdikjeden
- Involvere hele verdikjeden

Når det gjelder utformingen av politikk og rammevilkår er NHO Mat og Bio opptatt av følgende:

- Fortsatt effektivisering og økt verdiskaping i landbruket, industrien og omsetningen
- Satsning på forskning og utvikling
- Omfanget og forutsigbarheten i selektive virkemidler ovenfor næringsmiddelindustrien (for eksempel prisnedskrivingsordningen)
- Utviklingen i norsk råvarepris
- Utviklingen i skatter og avgifter, herunder matmoms